ри асосида «*Сыңсыў*» қўшиқларининг ўзига хос этнографик хусусиятлари очиб берилган. Шу билан биргаликда мақолада «*Сыңсыў*» қўшиқларининг тарихий генезиси, шаклланиши, ижтимоий тарихий тараққиёт босқичларидаги трансформацияланиш йўллари ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

Каракалпакский свадебно-обрядовый фольклор имеет важное историко-этнографическое значение в исследовании истории каракалпакского народа. В статье с историко-этнографических позиции анализируются свадебно-обрядовые песни «*Сыңсыў*», которые исполняются при проводах девушки замуж. «*Сыңсыў*» является не только одним из жанров свадебно-обрядовых песен, но и служит как свадебный обряд, который используется при проводах невесты в дом жениха. В статье выявляются историко-генетические истоки и пути трансформации на разных этапах общественного развития а также национальные и историко-этнографические особенности свадебно-обрядовых песен «*Сыңсыў*».

SUMMARY

Karakalpak wedding-ritual folklore has an important historical ethnographic meaning in the study of the history of the Karakalpak people. The article is devoted to the analysis of wedding-ritual songs “Singsiw” from historical-ethnographic points of view, that are performed in seeing off with a girl before marriage. “Singsiw” is not only one of the genres of wedding-ritual songs, but it is considered to be as a national wedding custom-ritual used for seeing off with a girl to her bride-groom’s house. The author of the article defined the historical-genetic origin of songs, and ways of their transformation at different periods of social development, and also national and historical-ethnographic peculiarities of wedding-ritual songs “Singsiw”.

УДК: 769.91+791.229.4
ББК: 32.973

ЖАҢА МЕДИАДА ПУКАРАЛЫК ЖУРНАЛИСТИКАНЫҢ СОЦИАЛЛЫҚ МАШҚАЛАЛАРДЫ ШЕШИЎДЕГИ МҮМКИНШИЛИКЛЕРИ

С.А.Есемуратова - *докторант*
Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: фуқаролик журналистикаси, ОАВ, веб-сайт, блог, блогосфера, блогер, информация, ижтимоий муаммо.
Ключевые слова: гражданская журналистика, СМИ, веб-сайт, блог, блогосфера, блогер, информация, социальная проблема.
Key words: citizen journalism, mass media, web-site, blog, blogosphere, bloger, information, social problems.

Бүгинги күнде дәстүрий ҒХҚ ҳәм блогосфера бир-бири менен тығыз байланыслы. Кейинги жылларда блоглар бир тәрептен, профессионал журналистлердиң және бир информация дәреги болып қәлиплескен болса, екинши тәрептен, информацияларды талқылаўшы әҳмийетли мәканға айланып үлгерди. Сонлықтан да, блогосфера менен дәстүрий ҒХҚ тығыз байланысқан болып, олардың ортасына анық шегара қойыў қыйын [2:281-282].

Интернеттиң ойлап табылыўы ҳәм ғалабаласыўы аудиторияның және де белсендилиниң артыўы блогерлердиң еркин түрде қәлеген тараўда «өзлерин көрсетиўине» үлкен имканият жаратты. Буннан былай пуқаралық журналистлер өзлериниң блогларын ҳәм социаллық тармақларда аккаунтларын жаратып, оған тек әтирапта жүз берип атырған ўақыяларға пикирлерин, сезимлерин билдирип қоймастан, социаллық мәселелерди, жәмийетлик машқалаларды көтерип шығатуғын, оны шешиўдиң жолларын излестиретуғын мәкан сыпатында қәлиплесип бармақта. Қарақалпақстан көлеминде пуқаралық журналистлер тәрепинен талқыланып атырған түрли тараўдағы мәселелерди ушыратыў мүмкин. Мәселен, 2017-жыл 28-декабрьде www.saidahmadov.blogspot.com блогында жәрияланған «Телевизор кўришни унутдик, дарс тайёрлаш, китоб ўқишга имконият йўқ эди» - Қонликўллик болакай» [8] блогпостында пуқаралардың машқалалары сәўлеленген. Мақала Өзбекстан Жаслар аўқамы Қарақалпақстан Республикасы Кеңесине Қанлыкөлдеги мектептиң 2-класс оқыўшысының мүрәжат хаты тийкарында таярланған: «*Мүрәжаттан кимдур хабар таўған ба, барыўымыз бенен олардың үйине электр энергиясы тартылып атыр екен... Бундай жағдайға түсиўимизге қоңсымыз себепши. Көшемизде 15 үй болса, соның 11 үйине электр энергиясы тартылған. Қалған үйлердиң ҳәр бири 500 000 сўмнан берсек ғана, токты аласаң деди, - қоңсымыз*».

Мақалада көтерилген машқаланы шешиў көпшилик профессионал журналистлердиң де қолынан келмейтуғынлығын айтып өтиў лазым. Блогпост жәрияланғаннан соң мәселе унамлы шешимип таўды: «*Сол үйдиң 5 жасар баласы балалар бақшасына 2 жыл даўамында бийпул қатнайтуғын ҳәм материаллық жәрдем пулы берилетуғын болынды*».

Пуқаралық журналисттиң машқала орнында болып, оны шешиўи адамлардың блогерлерге деген исенимин беккемлеўге тийкар болды. Блогер Б.Ботабаев тәрепинен таярланған блогпост жақсы сәўлелендирилген болып, халықтың арасына кирип, машқалаларын тыңлап ҳәм кемшиликлерин сапластырыўға, оларға жәрдем бериўге ҳәрекет еткен. Бирақ, пуқаралық журналисттиң материалды және де байытыў ушын және бир-еки субъект пенен сәўбет өткерип, мәселени ҳәр тәреплеме үйренгенде машқалаға объектив жантасқан болар еди. Материал тек бир тәреплеме сүўретленген.

Соңғы ўақытлары үлкен машқалаға айланып баратырған машқалалардың бири фейсбук социаллық тармағында жәрияланды. 2017-жылдағы ең қызғын пикир таласларға тийкар болған постлардың бири авиабилетлер менен байланыслы болды. Фейсбук социаллық тармағының белсенди юзери И.Сайманов тәрепинен жазылған постта орайлық авиакассаға мүрәжат еткенлиги ҳәм билет жоқ екенлиги ҳаққында айтылғаны сөз етиледи: «*Мен таныс-билислерим арқалы бронланған орынға билет алдым, самолётқа отырсам, 52 адамлық ИЛ-114 самолётында, 23 адам ушып келдик. Самолётдағы адамлар наразы, себеби биреўлери пәлен сўмға, басқалары төлен сўмға үстеме пул берип билет сатып алған. Мен бул ўақыяға не демекшимен? Халық, ҳүрметли президентимиздиң парахорлықтың алдын алыў бойынша шығарған бир неше пәрман ҳәм қарарларына бойсынбай атырғанлығы аянышлы?*», деп келтириледи постта [9].

Социаллық тармақта тарқатылған пост нәтийжесинде журналистлер мақалалар жазды, мәкемелер есап тапсырыўына туўры келди. Бул ҳаққында www.kun.uz, www.kruz.uz [9] сайтында авиакомпанияның есабы да жәрияланды.

Мәселеге анықлық киргизилгеннен соң И.Сайманов алдыңғы жазғанларын бийкарлап, екинши баяннамасын жәриялады: «*Мен Ташкент-Нөкис жөнелиси бойынша уштым. Билет таба алмай Қ.Э.Каймуратовтан билет брон етиўин сорадым. Орынлықлардың ярымы бос екенлигин көрип ашыўым келди. Фейсбукта болған ўақыяларды, жеке пикиримди жаздым. Шаўқым болып кетеди деп ойлаған жоқ едим. Kruz.uz сайты руқсат сорамастан тарқатқан*».

Күнделикли турмыста жийи ушырасып туратуғын машқаланы көтерип шыққан пуқараның посты

дыққаттан шетте қалмады. Әтирап-дөгеректеги ўақыяларға итибарсыз болмаған белсенди пуқараның посты нәтийжесинде журналистлер мақалалар жазды, тийисли органларға мүрәжат етип, түсиниксиз жағдайға анықлық киргизди. Демек, жеке сайты, блогына ийе адамларды емес, бәлки социаллық тармақларда белсенди инсанларды да пуқаралық журналист сыпатында тән алыўға болады. Себеби, бүгинги күнде социаллық тармақлардың кең тарқалғанлығы ҳәм онда жазылыўшылардың санының да көплигине байланыслы, онда қәлеген материалларды тарқатыў имканияты бар.

Журналистиканың барлық түрлери белгили жанрлар (жаңалық, хабар, репортаж, интервью ҳ.т.б.) арқалы информацияны узатады. Соған қарамастан, интернет ҳәм пуқаралық журналистика дәстүрий журналистика жанрларынан шеберлик пенен пайдаланған ҳалда өзиниң жаңа өзгешеликлери, қолайлылығы менен ҒХҚын жаңа басқышқа алып шықты [4:107].

Айырым илимий дәреклерде пуқаралық журналистика әпиўайы пуқаралардың информацияны жыйнаў, анализлеў ҳәм тарқатыў процесинде белсенди қатнасыўына тийкарланады, деп келтириледи [6]. Пуқаралық журналистика интернеттен өзгешерек, ҳәр қандай жаңалықларды сол ўақыттың өзинде жеткериў, адамларды түрли аймақлардағы ең «қайнап турған» информациялардан хабар етиў имканиятын бир неше есеге арттырды [4: 107]. Сондай-ақ, профессионал журналистлер менен бәсекиликке түсе баслады десек те болады.

Айырым илимпазлар «журналистика – информация тарқатыўдан бөлек ҳеш нәрсе емес. «Журналистика – бул жаңалық ҳәм информация топлаў, дүзиў, баҳалаў ҳәм усыныў» [10] деген пикирди илгери сүрсе, айырым экспертлер оған қарама-қарсы пикирди билдирмекте: «информация – бул журналистика емес, оқыўшылар twitter ҳәм facebookты ашып көп нәрселерди оқыйды, бул журналистлердиң өними емес. Журналистиканың өзгешеленетуғын тәрепи анализ ҳәм критикада. Бул толығы менен илим, толығы менен профессия» [11], – деген пикирлерди билдиреди.

Пуқаралық журналистлердиң материалларында белгили дәрежеде анализди ҳәм критиканы ушыратыў мүмкин. Мәселен, «Сын дүзелмей, мин дүзелмейди» [7] блогпостында соңғы жыллары өзгерислерге ушырап атырған қарақалпақ әлипбеси ҳәм оның өз ўақтында әмелиятқа енгизилмей атырғанлығын сынға алынады. Блогер өзиниң материалында анық дәреклерди келтирген: *«Қарақалпақ тилиниң тийкарғы имла қағыйдаларын тастыйықлаў ҳаққында»ғы Қарақалпақстан Республикасы Министрлер Кеңеси қарарының қабыл етилгенлигине бир жылдан аслам ўақыт болған болса да, кең жәмийетшилик орынларында, жолларда (көшелерде), айырым билимлендириў орынларындағы баннер ҳәм афишалардың Низамда белгиленген «түпкиликли сөзлерде сөз басында «е, о, o'»ҳәриплериниң алдынан "у" ҳәм "w" ҳәрибин, «ye, wo, wo'» бирикпеси түринде жазылады», деген өзгерис алып тасланғанынан «хабарсыз» қалып кеткенлигине гуўа боламыз».*

Бул машқала туўралы көпшилик профессионал ҳәм пуқаралық журналистлер де ҒХҚда ҳәм интернет сайтлары, блоглар ҳәм социаллық тармақларда мақалалар жазып, өзлериниң пикирлерин билдирип келмекте.

Балалар тәрбиясы мәселесине айрықша итибар қаратылған блогпостларды да жийи ушыратыў мүмкин. Мәселен, «И.Юсупов атындағы мектеп-интернаты қарсы алдындағы көринис» [8] блогпостында мектеп-интернаты алдындағы көринислер, шаштәрезханалар ҳәм оның баннериндеги ярым жалаңаш ҳаяллардың фотосүўретлери сынға алынады. Блогпосттағы мәселени пуқаралық журналист жүдә жақсы көтерип шыққан. Ол теманы ҳәм мәселени жақсы таңлаған. «Ғазначинг қани, Ипотека банк?» [9] блогпостында хызметкерлердиң жумыс ўақтында өз орнынан табылмағанлығы сынға алынады. Блогпостқа тийисли шөлкемлерден жуўап қайтарылмады.

«Пуқаралық журналистиканың профессионал журналистикадан ажыралып турыўшы және бир тәрепи, «пуқаралық журналистлер» өзлериниң қызығыўшылығына бола таярлаған материалы ушын ҳеш қандай ҳақы алмайды. Бул ҳәрекет олар ушын тек ғана хобби» [1] болып есапланады. Бирақ, соңғы жыллары профессионал журналистлер пуқаралық журналистлер менен биргеликте профессионал ҒХҚның контентин толтырыў ушын хызмет етпекте.

Блогларда индивидуал ҳәм жәмийетлик машқалалар тема сыпатында көтерилмекте. Қарақалпақстанлы пуқаралық журналистлер тәрепинен социаллық машқалалардың түрли спектрлериндеги мәселелерди ушыратыў мүмкин. Мәселен, экологиялық мәдeният [12], шет еллерге жумыс ислеў ушын баратуғын пуқаралардың машқалалары [12], қарым-қатнасық мәселелери [8], балалар тәрбиясы мәселеси [8], ҳаўа транспорты машқаласы [9] ҳ.т.б.

Жуўмақлап айтатуғын болсақ, профессионал журналистлер тийкарғы функциялар – үгит-нәсият, агитация, шөлкемлестириўшилик функциялары [5] сондай-ақ, ҳақыйқатлық, объективлик, халықшыллық, демократиялық, интернационаллық, ҳәм патриотизм принциплери [3] тийкарында өз искерлигин жүргизетуғын болса, пуқаралық журналистикада бундай функциялар ҳәм принциплерге әмел етиў, журналистлик этикаға бойсыныў жағдайларын ушыратыў қыйын. Бирақ, иинтернет-орталық, блогосфера социаллық машқалалардың көтерип шығыўы ҳәм оны өз имканиятларынан келип шыққан ҳалда белгили дәрежеде шешиўге ҳәрекет етиўи дәстүрий ҒХҚ менен бәсекилеслик дәрежесине көтерилип атырғынлығынан дәрек береди.

Әдебиятлар

1. Владимирова М. Б. Гражданская журналистика против профессиональной журналистики. Новая реальность. - Москва:
2. Филатова, О.Г. Блоги и СМИ, гражданская и традиционная журналистика: соотношение понятий. // Вестник СПб университета. №4. –Москва: 2010. -С. 281-287.
3. Прохоров, Е.П. Введение в теорию журналистики: Учебник / М: Аспект Пресс, 2009.
4. Сайфиддинова М. Фуқаролик журналистикасида ижтимоий тармоқларнинг ўрни. // Онлайн журналистиканинг долзарб масалалалари. - Т.: 2018. 107-б.
5. Уснатдинов Ш. Журналистикаға кирисиў. –Нөкис: 2009.
6. Bowman S. and Willis C. "We Media: How Audiences are Shaping the Future of News and Information." 2003, The Media Center at the American Press Institute.
7. http://aytbaeva.blogspot.com/2017/10/blog-post.html.
8. http://saidahmadov.blogspot.com/2017/12/televizor-korishni-unutdik-dars.html
9. https://kruz.uz/uz/news/show/2663.
10. What is journalism?//American Press Institute: //www.americanpressinstitute.org/journalism.
11. Mercedec Benz «How social networking is changing journalism»//https:theguardian.com/media/pda/2009/.
12. https://www.facebook.com/xurli.nurjanova?fref=ts

РЕЗЮМЕ

Мақолада Қорақалпоғистон Республикасидаги фуқаролик журналистлар ва блогерларнинг муҳим ижтимоий муаммолари ёритилган. Шунингдек, унда фуқаролик журналистикаси тўғрисидаги олимлар фикрлари келтирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются важные социальные проблемы гражданских журналистов и блогеров Республики Каракалпакстан. По этому вопросу приводятся мнения учёных на примере гражданских журналистов.

SUMMARY

The article discusses the important social problems of civil journalists and bloggers of the Republic of Karakalpakstan. There have been stated the points of view of scientists according to this issue on the example of citizen journalists.

АБУЛ БАРАКОТ НАСАФИЙНИНГ “КАНЗУДДАҚОИҚ” АСАРИ ҲАНАФИЙ МАЗҲАБИДАГИ МЎЪТАБАР ФИҚҲИЙ МАТНЛАРДАН БИРИДИР

Ф.Жўраев – *магистрант*

Ўзбекистон халқаро ислом академияси

Таянч сўзлар: фиқҳ, фақиҳ, фиқҳий мазҳаб, ҳанафий, матн, мухтасар, мужтаҳид, муфассал, шарҳ, хазина, илм, нозик, асар, масала, ҳуқуқ, иллат, далил, имом.

Ключевые слова: юриспруденция, юрист, юридическая доктрина, ханафи, текст, краткий, трудолюбивый, детализированный, объяснять, сокровище, образование, мучной, работа, вопрос, права, причина, доказательства, имам.

Key words: jurisprudence, law, legal doctrine, hanafi, text, short, hardworking, detailed, explain, treasure, education, flour, work, question, the rights, cause, evidence, the imam.

Буюк тарихимиз сарлавҳаларини варақлар эканмиз, диёримиздан етишиб чиққан олимлар илмнинг барча соҳаси ривожига ўзларининг беқиёс ҳиссаларини қўшганларига гувоҳ бўламиз. Улар араб тили, тафсир, ҳадис, ақоид ва фиқҳ–шариат қонун қоидалари [1] илмларига оид бетакрор асарлар битиб, ислом умматига тақдим қилганлар. Уларнинг бой илмий-маънавий ва маърифий мероси ҳанузгача ўз қийматини йўқотмаган. Диёримиз уламолари ва уларнинг асарлари нафақат ўз юртларида, балки бутун дунёда шуҳрат қозонган.

Ана шундай олимлардан бири Ҳофизуддин Абул Баракот Абдуллоҳ ибн Аҳмад ибн Маҳмуд Насафий (1027-1301) дир [2]. Хайруддин Заркалийнинг “Ал-аълом” деган китобларида айтилишича, у зот Насаф, яъни ҳозирги Қарши шаҳрининг яқинидаги, Қовчин деган қишлоқда таваллуд топган эканлар. Бу улуғ алломанинг таваллудларига салкам 1000 йил бўлибди.

Абул Баракот Насафий раҳимаҳуллоҳ Абу Мансур Мотуридий асос солган Мотуридия ақидавий мазҳаби уламоларининг энг машҳурларидан бўлиб, ушбу таълимотнинг ёйилишига энг кўп ҳисса қўшган. Ўша вақтда чиққан мўътазилия, жаҳмия, карромия, ботилия каби оқимларнинг носоғлом фикрларига қарши курашганлар, уларга ишончли ҳужжатлар билан қаттиқ раддия берганлар.У зотнинг динимиз софлигини сақлаш йўлидаги хизматлари мана шу ерда яққол намоён бўлади. Бу зот ўз даврида пайдо бўлган турли адашган оқимларга қарши турганлар. У зотнинг биринчи узтозлари – оталари Муҳаммад ибн Муҳаммад бўлганлар. У зот ҳаётларининг кўп қисмини Самарқанд ва Бухорода ўтказганлар. У даврларда Самарқанд ваБухоро Ислом оламининг кўзга кўринган илм марказларидан эди. Абул Баракот Насафий раҳимаҳуллоҳ қомусий олим сифатида диний илмларнинг барча соҳасида асар битган [3].

Имомга замондош бўлган ва кейин келган уламоларнинг барчаси бир овоздан у зотнинг барча илмларда пешво эканини эътироф этишган. Уламоларнинг тажимаи ҳоллари борасида ёзилган китобларда у зот ҳақида “Шайх, улуғ имом, пешқадам аллома, Ер аҳлининг устози, суннат ва фарзнинг жонлантирувчиси, Қуръон маъноларини кашф қилувчи, таъвилнинг нозик жиҳатларини билувчи, Илоҳий калом таржимони, маъоний ва баён илмлари соҳиби, фиқҳ ва усул ал-фиқҳнинг билимдони, ақлий ва нақлий масалаларнинг таянчи, дин ва миллат ҳимоячиси, ислом ва мусулмонлар етакчиси, пайғамбарлар илмлари меросхўри, етук мужтаҳид, муҳаққиқ олимларнинг машҳури” каби сифатлар битилган. Шунингдек, “Ҳофизуддин – динни ҳимоя қилувчи”, “Алломаи дунё – дунё уламоси” ва “Қуръон таржимони” каби лақабларга ҳақли равишда сазовор бўлган [4].

Маълумки, ҳар бир мазҳабнинг фиқҳий матн китоблари мавжуд. “Фиқҳ” сўзи луғатда дақиқ фаҳмни, яъни бир нарсани нозик жойларигача тушунишни англатади. Ана шундай малакага, яъни илмий малакага эга бўлган одамни “фақиҳ” дейди. Шариат истиллоҳида эса шаръий далиллардан фаръий ҳукмларни чиқаришга “фиқҳ” дейилади. Ушбу таърифдаги “шаръий далил” истиллоҳидан асосан Қуръони карим оятларини ва Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг суннатларини тушунамиз. “Фаръий ҳукмлар” эса луғатда аслийнинг тескариси, яъни шахобча, кичик аҳамиятли деган маънони англатади. Шариатда эса ибодат ва муомалотларни ўз ичига олувчи ҳукмлар фаръий ҳукмлардир. Бир сўз билан айтганда, фиқҳ илми – Ислом шариатидаги амалий ҳукмлар ҳақидаги илмдир. Фиқҳ илмида матн услубида ёзилган асарлар ибораларининг қисқалиги, ўқилиши осонлиги, далил ва ҳужжатлари зикр этилмагани, заиф ривоятлар ва кучсиз сўзлар учрамаслиги ҳамда энг аҳамиятли масалалар зикр қилингани ва унга кетадиган вақтнинг тежалиши билан батафсил ёзилган фиқҳий манбалардан ажралиб туради. Уламоларимиз томонидан ҳанафий фиқҳига доир кўплаб фиқҳий матнлар ёзилган. Буларга мисол тариқасида “Мухтасарут Таҳовий”, “Хизонатул фиқҳ”, “Мухтасарул Кархий” ва “Туҳфатул фуқаҳо” каби асарларни зикр қилиш мумкин. Бироқ кейинги уламолар “Мухтасарул Қудурий”, “Виқоятур ривоя”, “ал-Мухтор лил фатво” ва “Канзуд дақоиқ” асарларини ҳанафий фиқҳидаги энг мўътабар фиқҳий матнлар, деб эътироф этишган.

Абул Баракот Насафийнинг “Канзуд дақоиқ” асари ана шу мўътабар фиқҳий матнлардан бири бўлиб,улар орасида ўзига хос ўринга эга.Ибн Обидин раҳматуллоҳу алайҳ ушбу китобни таърифлаб: “Албатта, “Канзуд дақоиқ” ҳанафий мазҳабидаги мўътабар матнлардан бўлиб, мазҳабдаги масалаларни нақл қилиш учун битилгандир”, деган [5].

Ушбу китобнинг тўлиқ номи “Канзуд дақоиқ фи илмил фуруъ” (Фуруъ илмида нозик масалалар хазинаси) бўлиб, муаллифнинг “ал-Вофий фил фуруъ” (Фуруъул фиқҳ борасида вафо қилувчи) асаридан қисқартириб олинган[6].Муаллифнинг ўзи асар муқаддимасидатолиби илмларнинг кенг ва катта ҳажмли китобларни ўқишдан зерикишлари, инсон табиати қисқа битилган китобларга рағбатли эканлигива вақт тежалиши сабабли ушбу китобни ёзганини айтган.

Асарнинг қисқалиги ва уни “Канзуд дақоиқ” деб номланиш сабабини имом Бадруддин Айний ушбу асар шарҳи бўлмиш “Ромзул ҳақоиқ”нинг муқаддимасида қуйидагича баён қилган: “Асарда салафи солиҳлар жамлаган масалалар кўплиги эътиборидан муаллиф асарни “Канз - хазина” ва ушбу масалалар ниҳоятда қисқа ва нозик тарзда баён қилингани сабабидан “дақоиқ - нозик” деб номлаган. Асар қийин ва мушкил ўринлардан холи ҳамда одамлар муҳтож бўладиган “Фатво” ва “Воқеот” масалалари билан зийнатланган”[7].